

L'ENSENYAMENT DE LA DANSA: DE L'INSTITUT A LES ESCOLES I TALLERS

Ester Vendrell

La dansa a l'Institut del Teatre

L'Institut del Teatre va incorporar la secció de dansa en l'època franquista a partir de la *orden ministerial* del 26 de gener del 1944, que regulava els estudis superiors d'arts dramàtiques, dansa i escenificació, atorgant la càtedra de dansa al mestre Joan Magriñà.

Joan Magriñà va exercir com a mestre, pedagog i coreògraf fins a la seva jubilació el 1974, data que coincideix també amb la necessitat d'establir canvis estructurals paral·lels a les transformacions polítiques, socials i culturals que vivia el país amb el final de la dictadura.

Canvis polítics i renovacions estètiques

Coincidint amb el clima d'agitació social de finals dels anys seixanta, en el si de l'Institut del Teatre es varen produir vagues i manifestos que van forçar el relleu de la direcció general, substituint el fins llavors director Guillermo Díaz Plaja per Herman Bonnin. Al llarg de la dècada compresa entre 1970 i 1980, paral·lelament als grans canvis sociopolítics

del país, tingueren lloc unes reestructuracions pedagògiques transcendents per a la renovació coreogràfica de Catalunya.

L'Institut del Teatre va passar de la seu del carrer Elisabets al carrer Sant Pere Més Baix. Però el fet determinant fou la reforma pedagògica iniciada amb la penetració de la dansa moderna.

Coincidint amb la jubilació del mestre Magriñà, el 1974 es van emprendre una sèrie de ampliacions i l'escola de l'Institut del Teatre es va diversificar en seccions. Miguel Montes es va dirigir la secció de dansa (entre el 1975 i el 1991) i va dissenyar uns nous plans d'estudis que incloïen la divisió en tres departaments o especialitats diferenciades: dansa clàssica, dansa contemporània i dansa espanyola. Igualment, s'hi va incorporar nou professorat majoritàriament amb experiència professional a l'estranger, ja fossin ballarins catalans que retornaven d'experiències en companyies de França i Alemanya (Ramon Solé, Alfons Rovira, Esteve Brunat i Josep Maria Escudero), o professors procedents de Cuba i Polònia com Klara Kmitto (1976-1978). Aquest mestra fou la introductora de la tècnica Vaganova i va instaurar un nou pla d'estudis de dansa clàssica de set cursos basat en els fonaments de l'escola

soviètica. A ella la seguiren Bogumil Sliwinski, Leszk Czarnota, i Jamusa Smolenski, i finalment Bàrbara Kasproicz, qui prendria el relleu en la direcció de l'escola a la mort de Miguel Montes, el 1991, i fins a la creació del conservatori de dansa i escola integrada EESA/CPD (2000), fruit de l'aplicació dels estudis derivats de la LOGSE.

Una primera i gran transformació provinqué d'un jove matrimoni basc: José Láinez y Conchita Martínez. Aqueests joves ballarins, després d'una prolífica etapa professional a Holanda, al Het National Ballet, havien creat la primera companyia de dansa contemporània d'Espanya, Annexa (1970-1974). Gràcies a unes actuacions al Teatre Capsa el 1972 i 1973 tingueren l'oportunitat d'impartir els primers seminaris i entrar en contacte amb l'Institut del Teatre, amb propostes de classes tècniques i d'uns tallers de creació col·lectiva pels alumnes. Ells dos, juntament amb el professor convidat Giancarlo Bellini, van posar els fonaments del departament de dansa contemporània, que es faria oficial el 1980. La generació que va entrar en contacte amb aquests mestres i aquest nou impuls regenerador de la dansa va ser el planter que pocs anys més tard, en sortir de les aules, lideraria els grups independents de dansa contemporània.

Els tallers organitzats per José Láinez van aportar l'impuls creatiu i el referent estètic de les noves possibilitats de la dansa moderna, transformant els ballarins no només en intèrprets sinó també en creadors. Tallers com *Clelia*, *Buitres de papel*, *Las ratas*, *Escritos en el tiempo*, *Los pájaros pintados*, *Visión tras un armario rosa* y *Viaje a la India*, *Romero y Rulieta*, són recordats com a referents de noves estètiques musicals i de creació coreogràfica.

En aquells mateixos anys es varen incorporar al departament encara oficiós de dansa contemporània professionals com Avelina Argüelles, Gerard Collins (ballarí i coreògraf francès convidat per Anna Maleras), Marcela Aguilar i Gilberto Ruiz Lang.

Dels tallers de dansa a les mostres

Dins i fora de l'Institut es respirava activitat i dinamisme en el context de la dansa, i els primers grups independents emergents començaven a exhibir el seu treball encapçalats pel Grup Estudi Anna Maleras, Cesc i Toni Gelabert, i el Ballet Contemporani de Barcelona, fundat per Ramon Solé i més tard transformat en col·lectiu. El 1977 es va organitzar a la seu de Sant Pere Més Baix la *I mostra de dansa independent*, que va reunir el Grup Estudi Anna Maleras, Espai de dansa (Toni i Cesc Gelabert), Ballet Alèxia, Ballet Contemporani de Barcelona i Grup L'Espantall.

La *II mostra de dansa* tingué lloc el 1979 i s'hi van presentar el Ballet Contemporani de Barcelona, Empar Rosselló, La Gran Companyia i L'Espantall, i s'hi va donar a conèixer una nova formació sorgida de les aules de l'Institut del Teatre, el grup Heura.

L'èxit de les mostres es va repetir de manera continuada en les edicions del 1980 i del 1982. En l'edició del 1980 ja foren deu els grups participants entre dansa contemporània i neoclàssica, fet que evidenciava l'emergència artística i la imperiosa necessitat d'estructurar el sector. A partir del 1982 les obres que es van realitzar a l'escenari van interrompre la mostra fins a l'edició del 1987, i les

exhibicions de dansa es van traslladar a espais com els teatres Regina, Condal o d'altres.

Aquest dinamisme va comptar amb l'aval dels premis coreogràfics internacionals aconseguits per coreografies de diferents grups, com ara *Laberint*, *Pasacaglia*, *Anells sense dits*, *Opció d'una diferència* i *La dona en sa casa vella*.

La dècada dels vuitanta

El 1980, van coincidir a l'Institut del Teatre l'inici de la nova direcció general, assumida per Josep Muntanyès, i la continuació de les reformes estructurals de l'escola iniciades en la dècada anterior. Aquell mateix any el departament de dansa contemporània, primer i únic a Espanya durant molt temps, va comptar amb reconeixement oficial. Aquest fet va atraure cap a Barcelona joves d'arreu del país i de l'estranger, atrets pel dinamisme de la realitat coreogràfica.

La base del currículum la determinaven les classes diàries de tècnica clàssica i de dansa moderna (de Graham i Limón, essencialment), juntament amb les assignatures de composició, acrobàcia, anatomia, música, interpretació i tallers dels alumnes. Un dels grans valors del departament residia en la figura del professor convidat, per als alumnes dels dos darrers cursos, que permetia una actualització constant de la formació i l'entrada de nous plantejaments.

Un altre factor determinant d'aquest departament foren les classes de composició impartides per Gilberto Ruiz Lang i Avelina Argüelles, que van ser el motor d'un planter de creadors que donarien fruits en pocs anys.

El dinamisme dels tallers de dansa, unit a l'impuls de concursos coreogràfics i a una programació teatral interessada a apropar l'avantguarda més punyent a Barcelona, va servir de plataforma per a les noves companyies dels anys vuitanta i noranta. Així, Toni Mira i els seus futurs Nats Nus foren la primera generació sorgida del departament de dansa contemporània, igual que Alfonso Ordoñez (codirector de Danat Dansa), i els seguiren Carles Salas (Búbulus), Mar Gómez, Montse Sánchez i Ramón Baeza (Increpación), fins arribar a les darreres generacions representades per Sofia Asencio (Doctor Alonso), Sònia Gómez o la darrera promoció d'alumnes del departament de dansa contemporània representada per Jordi Galí i Valentí Rocamora.

La secció de dansa de l'Institut, però, estava constituïda per dos departaments més. El departament de dansa clàssica va tenir uns anys de creixement important. Juntament amb la incorporació de professorat de l'escola de Polònia, s'hi va incorporar també Guillermina Coll, de retorn de la seva experiència professional en companyies europees de primera fila. El departament de dansa clàssica també va intentar establir un lligam entre l'escola i la realitat professional i entre el 1983 i el 1985 es va portar a terme un projecte de companyia de dansa per omplir el buit existent en el context coreogràfic de Catalunya, que permetés un repertori variat de dansa clàssica, neoclàssica i de creació contemporània de línia més acadèmica, tal com succeïa en tots els països d'Europa. El 1983 la Companyia de Dansa de l'Institut del Teatre es va donar a conèixer al Centre Cultural de la Caixa de Terrassa i a l'estiu del 1985 –en el marc del Festival Grec– va acabar la seva aventura a l'escenari de la Casa de Caritat. Factors econòmics,

humans i artístics varen fer que la gesta no tingués continuïtat. Caldria esperar al 1997, amb el sòlid projecte d'IT Dansa, per a què aquest somni esdevingués realitat.

El departament de dansa clàssica també va convidar professorat de l'estranger com Hans Wrona, Mirta Pla, Ute Schpka, Karemia Moreno i Cathy Bennett, entre d'altres, per tal de millorar el nivell i actualitzar la tècnica. De fet, molts ballarins sorgits del departament de dansa clàssica tingueren una llarga vida professional en companyies de primera fila internacional.

Però mentre al nostre país s'hi feia camí, el temps i la dansa internacional també seguien evolucionant. Les tècniques de dansa moderna que s'havien instaurat oficialment a partir dels anys vuitanta es veien desplaçades per la influència de les tècniques i la dansa postmoderna, sorgides als Estats Units i cada cop més presents a Europa, a la vegada que tot un seguit de tècniques i pràctiques anomenades somàtiques. Al mateix temps, la realitat coreogràfica internacional havia vingut a esborrar també l'eterna disputa entre clàssics i contemporanis compartint mútuament tècniques, influències i contaminacions en alguns casos i negant-los absolutament en d'altres. En aquest context internacional, l'Institut del Teatre estava pendent de l'aprovació dels nous decrets de dansa que es despenien de la Llei d'Educació (LOGSE), que regulava i equiparava els estudis artístics i, per tant, condicionava els currículums. A l'espera d'aquests canvis, i de la construcció de la nova seu de l'Institut del Teatre a Montjuïc, els anys noranta no van suposar grans innovacions, tret de la incorporació de nou professorat com Mauro Galindo i Marta Munsó, que retornaven com a docents després de dilatades carreres professionals. El departament que sí va realitzar una

transformació important en aquests anys fou el de dansa espanyola.

La incorporació de les noves influències coreogràfiques contemporànies a la dansa espanyola i el flamenc, així com la renovació del professorat, va fer possible que en el context de la dansa espanyola sorgissin dues noves companyies de dansa amb alumnes formats a l'Institut: Incepció i, posteriorment, Color Dansa. Amb un segell personal cadascuna, apostaven per actualitzar el llenguatge de la dansa espanyola i el flamenc amb l'influx inevitable de la dansa i la coreografia contemporània.

La implantació dels nous estudis es faria efectiva al tombant de segle, coincidint amb la inauguració de la seu de Montjuïc, que acollia els estudis professionals de dansa amb escola integrada (EESA/CPD) –única escola d'aquest perfil a tota Espanya–, juntament amb el Conservatori Superior de Dansa (CSD).

Però, pel camí, l'aportació de l'Institut del Teatre al context coreogràfic passaria per la materialització d'un projecte somniat amb anterioritat: una companyia de dansa pont entre les aules i la professió. IT Dansa Jove Companyia es faria realitat l'abril del 1998 en la seva presentació pública als escenaris del Teatre Adrià Gual.

IT Dansa Jove Companyia: de l'aula als escenaris

IT Dansa Jove Companyia sempre va ser pensada com una companyia vinculada a l'escola, que servís de pont entre les aules i l'escenari i que pogués incloure el màxim d'alumnes sorgits de tots els departaments, ja que quedava clar que la realitat coreogràfica

internacional estava presidida per la creació contemporània en totes les seves manifestacions i que, en temps de globalització, calia apostar per ballarins altament competents, amb versatilitat de tècniques i estils, capaços d'adaptar-se al món professional.

Dirigit per Catherine Allard, el projecte d'IT Dansa consisteix en un període de formació pràctic de dos anys, en què l'alumne entra en contacte amb creadors internacionals que venen a crear peces, algunes de repertori i d'altres de creació original.

Amb un horari intensiu i un suport econòmic comparable a una beca d'estudis, els dos anys de trànsit per IT Dansa han servit per transformar joves graduats en ballarins excel·lents i madurs físicament, artística i interpretativa.

En els quinze anys de vida d'IT Dansa el balanç ha estat molt positiu: més d'un centenar de ballarins han passat ja per les fileres de la jove companyia, dels quals més d'una vuitantena s'han inserit en companyies internacionals prestigioses; d'altres han optat per companyies catalanes o de la resta de l'Estat i, fins i tot, per la creació de les seves pròpies companyies després d'algunes experiències professionals, com ara la Companyia Plan B, Contrapunctus Danceport i La Veronal.

Alguns exballarins d'IT Dansa també són actualment coreògrafs independents reconeguts internacionalment, com Cayetano Soto i Marcos Morau.

El repertori d'IT Dansa està format per més d'una trentena de peces d'una vintena llarga de creadors internacionals, catalans o espanyols. L'objectiu d'aquest repertori és donar-li a l'alumne la possibilitat d'explorar tècniques,

estils i registres diferents, ja siguin lírics, dramàtics, còmics o formals. Exemples clars en són *Jardí Tançat* i *Cor perdut* de Nacho Duato, *Violeta II* de Ramon Oller, *Via Durga* de Jennifer Hanna, *Insert/Incert* de Carlos Iturrioz o *Monocroma Oculito* de Jacoppo Godani, i també peces mestres de J. Kylian, com *Sechs Tänz*, *Evening Song* i *Un Ballo*, o *Cómplices* de Toni Fabre, *Passomezzo*, *Minus 16* i *Kamuyot* d'Ohad Naharin, *Naked Thoughts* de Rafael Bonachela i *Flabbergast* de Gustavo Ramirez, per citar-ne alguns exemples.

Aquest ric repertori també ha estat un regal per als espectadors de Catalunya, on IT Dansa ha obert els horitzons estilístics, estètics i tècnics i, indirectament, n'ha equilibrat la realitat coreogràfica.

El conservatori professional de dansa i l'escola integrada (EESA/CPD)

El tombant de segle va coincidir amb el canvi definitiu de seu al nou edifici de Montjuïc, així com el desplegament dels nous plans d'estudis a partir de la LOGSE.

La gran aportació d'aquest nou sistema fou la possibilitat d'integrar en una mateixa escola els estudis obligatoris d'ensenyament secundari amb els estudis professionals de dansa.

Al llarg dels deu anys des de que va entrar en funcionament, l'escola de l'EESA/CPD ha tingut quatre directors (E. Tatché, G. Coll, R. Oller i K. Morino), que han aportat valors i elements per definir un model. S'han posat els fonaments d'un centre únic en el

seu model a tot Espanya, que segueix graduant professionals que poden entrar a formar part de les companyies del país en les tres especialitats de dansa espanyola, contemporània i clàssica, i que compten amb el reforç que suposa la plataforma d'IT Dansa.

La dansa espanyola –que ha estat la gran oblidada a Catalunya, possiblement per la seva connotació nacionalista, al llarg d'aquests quasi quaranta anys– ha aconseguit renovar-se, actualitzar-se i, gràcies a l'esforç, la visió i la incorporació de nous docents i professionals convidats de primera fila, ha creat un planter de ballarins professionals que formen part de companyies de referència com el Ballet Nacional d'Espanya, la desapareguda companyia júnior del BNE i companyies com les d'Antonio Márquez i la d'Antonio Gades, o el Nuevo Ballet Espanyol, entre moltes d'altres.

El conservatori superior i els estudis de pedagogia, coreografia i interpretació

El conservatori superior de dansa, en les seves especialitats de pedagogia, coreografia i interpretació, encara està immers en un procés d'autodefinició i d'ubicació de la seva realitat en un context clar.

Des de la seva entrada en funcionament, el curs 2001-2002, ha tingut també cinc direccions encarregades de desplegar i buscar un model per tal d'adaptar-se a la nova realitat acadèmica que es desprèn dels estudis superiors i del pla de Bolonya, alhora que per dibuixar estratègies de futur en un context coreogràfic i artístic també immers en transformacions trepidants.

Si fa uns anys, i per les necessitats del context, el ballarins es transformaven en coreògrafs, ara l'EESA/CPD prepara ballarins capaços d'inserir-se en bones companyies. Cal, doncs, treballar a fons en el grau superior per fomentar creadors que encapçalin el relleu coreogràfic i pedagogs que amb mirada oberta facin arribar la dansa no només a futurs professionals, sinó per a que sigui una eina de creixement educatiu i de transformació o inclusió social.

Els temps canvien i la dansa evoluciona, i se n'han de revisar progressivament els models, que no sempre passen per la còpia del passat sinó per trobar noves fórmules i horitzons en un món global tecnificat, mestís i altament sofisticat. Per aquesta raó, els ballarins i creadors del futur necessiten una educació rica, àmplia, oberta, transversal i continuada, que en el cas de la coreografia i la pedagogia passa també per una formació forta completada amb una experiència real.

Al llarg d'aquests primers deu anys d'activitat del CSD, s'hi han graduat pedagogs que ja comencen a treballar en propostes en el camp de la divulgació de la dansa entre els més joves. El projecte Crea Dansa del CSD, per exemple, és un taller que obre les portes de les seves aules per visualitzar les noves propostes coreogràfiques. Si una cosa està clara, però, és que perquè pugui sorgir una nova generació de creadors i pedagogs altament competents cal no tallar la continuïtat que ofereixen els estudis i que el CSD pugui absorbir futurs pedagogs sorgits d'experiències d'IT Dansa i ballarins formats i experimentats en el camp professional.